

ІСТОРІЯ ВЕЛИКОЇ ДРУЖБИ В ЛИСТАХ: В. О. СУХОМЛИНСЬКИЙ ТА І. Г. ТКАЧЕНКО

У межах реалізації наукового дослідження «Педагогічна біографіка в інформаційному освітньо-науковому просторі України», сектор сухомліністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В. О. Сухомлинського продовжує розробляти підтему «Епістолярна спадщина Василя Сухомлинського як складник педагогічної біографіки», результатом якої має стати публікація науково-популярного довідника «Василь Сухомлинський та його кореспонденти: епістолярна спадщина на тлі доби».

Отже для нас було надзвичайно цікаво дослідити взаємини Василя Сухомлинського та Івана Ткаченка (1919–1994) – українського педагога, директора Богданівської середньої школи на Кіровоградщині, зачинателя інноваційних підходів у навчанні та вихованні школярів, одного з перших ініціаторів організації учнівських навчально-виробничих бригад, земляка, колеги й товариша В. Сухомлинського, 105-у річницю від дня народження якого педагогічна спільнота відзначає у 2024 р.

«Історія великої дружби в листах» – саме під такою назвою у 2004 р. у газеті «Освітянське слово» [1] було опубліковано вибране листування цих двох видатних педагогів. У передмові український краєзнавець, мистецтвознавець, журналіст В. Босько зазначає, що у сімейному архіві доньок І. Ткаченка, С. Шабарової та Т. Рябової, зберігається 21 лист (з 1958 до 1970 року), поміщений їхнім батьком у папку з позначкою «Найцінніше та найдорожче».

У статті оприлюднено вісім листів В. Сухомлинського до І. Ткаченка та один лист у відповідь, у яких відображений увесь багатогранний спектр їхніх наукових, професійних та особистісних стосунків. У своєму листуванні кореспонденти обговорюють опубліковані В. Сухомлинським книги («Вірте в людину» (1960), «Духовний світ школяра» (1961) та ін.) й діляться своїми планами, (*листи від 15.09.58, 24.02.60, 18.03.60*). Саме в листі від 18.03.60 р. В. Сухомлинський висловлює свою думку про

створення учнівських бригад – справу професійних інтересів І. Ткаченка: «Так, щодо роботи учнівських бригад. Потрібно багато думати. Мені здається, що найголовніше у колективній праці учнів – забезпечення їхнього багатого духовного життя». У цьому ж листі В. Сухомлинський підкреслює, що найперше завдання школи – виховування людини з високими моральними принципами, а вже потім професіоналів: «Я впевнений, що зараз більше ніж будь-коли, треба дбати про те, щоб зі стін школи виходили не тільки хороші трактористи, рослинники і т. ін., але насамперед хороші, справжні люди». Уривки з цього листа були оприлюднені у межах онлайн-проєкту ДНПБ «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний екскурс)» (2023–2024), який присвячений популяризації епістолярного доробку педагога [2].

В. Сухомлинський радіє намірам І. Ткаченка взятися за наукову роботу і погоджується бути керівником дисертації, дає своєму колезі і товаришеві поради щодо змісту та обсягу автореферату, високо оцінює написане як «справжню науку», пропонує зробити більш глибокі теоретичні висновки, як от: «Виховання моральної зрілості», «Продуктивна праця учнів старшого віку і моральне виховання», «Єдність змісту і форми трудового виховання учнів старшого віку» та ін. (*лист від 25.05.61*).

З листів ми бачимо, що двох педагогів пов'язують не лише професійні та наукові інтереси, а й глибока дружба, оскільки В. Сухомлинський ділиться з І. Ткаченком особистісними епізодами, подіями, радощами і прикрощами свого життя, шукає у нього розради і підтримки: «...Я зараз переживаю, переборюю гіркі почуття, але не знаю, чи вдасться їх перебороти. Відчуваю несправедливу образу, ні з ким не ділився цими думками, ділюся з Вами – другом, товаришем» (*лист від 06.09.65*). Він описує упереджене ставлення чиновників, прикрі обставини хвороби дружини, Г. Сухомлинської, негаразди із власним здоров'ям, необхідність лікування тощо.

Окремий лист присвячений цькуванню В. Сухомлинського в «Учительській газеті», критиці його позиції зав. кафедрою педагогіки Волгоградського педінституту Б. Лихачовим. Ці події докладно описані в книзі О. Сухомлинської «Педагогічні апокрифи» [3]. Педагог у листі до І. Ткаченка з гнівом відкидає

звинувачення в «абстрактному гуманізмі» та «проповіді»: «Я пройшов таку школу любові до людини і школу ненависті до ворога, яка не снилась ні Лихачову, ні редактору газети». Він ділиться з товаришем болісними спогадами свого фронтового життя, тяжкого поранення, трагічними історіями доль близьких йому людей на окупованій Кіровоградщині (*лист від 11.09.67*).

В єдиному опублікованому в статті листі І.Ткаченка до В.Сухомлинського дописувач тривожиться за здоров'я друга, високо оцінює його здобутки, наголошує, що «тільки Ви (і ніхто більше!) зможете відкрити і сформулювати (всі ваші сто томів – в одному томі!) закони виховання підростаючого покоління...», дякує за поради та зауваження щодо автореферату та дисертації, виявляє готовність приїжджати до нього в Павлиш за консультацією (*лист не датований*).

У збірці «Спогади про Сухомлинського» (1990), упорядкованій колишнім головним редактором газети «Радянська освіта» С.Заволокою, сучасники В.Сухомлинського, люди які його знали, поділилися тим, як педагог закарбувався в їхній пам'яті [4]. Є там і спогади І.Ткаченка під заголовком «В. О. Сухомлинський у моєму житті». Він описує далекий 1950 рік їхнього знайомства, коли вони зустрілися на нараді працівників народної освіти, як присутні чекали виступу В.Сухомлинського, як уважно слухали, яка тиша панувала в залі, як «моєму поколінню вчителів, випало велике щастя понад чверть століття духовно спілкуватися з Василем Олександровичем, збагачуватися його ідеями, осмислювати практику багатогранну, своєрідну, неповторну» [4, с. 109]. Закінчує своє есе піднесеними словами, якими В.Сухомлинський запам'ятався крізь роки: «Скромність. Вимогливість. Невтомна праця розуму й душі. Жадоба до праці для загального добра. Завжди був, як солдат в бою, як робітник біля верстата, як хлібороб у полі. Спасибі йому за духовну щедрість, красу й безсмертя морального подвигу» [4, с. 116].

Оскільки епістолярії є неоціненними джерелами інформації про життя і творчість персоналій, письмовими відбитками епохи, свідченнями історичних подій, наукових пошуків, особистісних стосунків, засобами реконструкції минулого, ми розцінюємо цей вид історико-педагогічних джерел як такий, що потребує подальшого вивчення, тлумачення, переосмислення та оприлюднення серед освітян, широкого кола читачів.

Список використаних джерел

1. Історія великої дружби в листах: В. О. Сухомлинський та І. Г. Ткаченко : [листи В. О. Сухомлинського від 15 верес. 1958 р.; 24 лют. 1960 р.; 18 берез. 1960 р.; 6 груд. 1960 р.; 25 трав. 1961 р.; 6 верес. 1965 р.; 11 верес. 1967 р.; 28 черв. 1970 р.; лист І. Г. Ткаченка (не дат.)] / [вступ. слово В. Босько] // Освітнян. слово. – 2004. – Лют. (№ 2). – С. 3, 6.

2. ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського НАПН України. «В. Сухомлинський: офіційне листування (епістолярний експурс)». [Електронний ресурс] // *Facebook*. – URL: <http://surl.li/qevet>. – Назва з екрана. – Дата публікації: 30.01.2024. – Дата звернення: 05.02.2024.

3. Етюди про В. О. Сухомлинського. Педагогічні апокрифи / упоряд. О. В. Сухомлинська. – Х. : Акта, 2008. – 430 с.

4. Спогади про Сухомлинського / упоряд. С. П. Заволока. – К. : Рад. шк., 1990. – 224 с.

Бойчук Сергій

ІВАН ГУРОВИЧ ТКАЧЕНКО ТА БОГДАНІВСЬКА ШКОЛА

Богданівський ліцей імені І.Г. Ткаченка... Середня, загальноосвітня, опорна, ліцей... Школа змінює статуси і назви та незмінними залишаються характерні риси всіх учасників навчально-виховного процесу: учнів, учителів, батьків – зацікавленість, відповідальність, порядність, взаємодопомога. Ми всі дуже різні і характером, і темпераментом, і знаннями, і бажаннями. Та всіх нас об'єднує любов до рідної школи, школи, кращі традиції якої були закладені Іваном Гуровичем та його колегами.

Доля подарувала мені особисте знайомство з цією Людиною. На все життя запам'ятаю його слова перед моїм відкритим уроком на обласному семінарі у далекому 1986 році : «Сергій, не хвилюйся! Ти ж готувався до уроку, тому знаєш набагато більше, ніж люди, які до тебе завітали!».

Я пишаюсь тим, що Іван Гурович був рецензентом моєї дипломної роботи, що я мав змогу працювати у його домашній